

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.421.3.012.12:658
JEL Classification: M40

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.1-2.21

Ясишена В.В.,
д-р екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування,
Пилявець В.М.,
канд. екон. наук,
завідувач кафедри економіки, обліку та оподаткування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

Yasyshena V.V.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof., associate professor at the
department of economics, accounting and taxation,
Pyliavets V.M.,
cand.sc.(econ.), head at the department
of economics, accounting and taxation,
Vinnitsia Education and Research Institute of Economy
of West Ukrainian National University

METHODS OF ANALYSIS OF INTANGIBLE ASSETS OF ENTERPRISES

Постановка проблеми. Наукові дослідження в галузі обліку, аналізу й аудиту доводять, що статична інформація показників балансу не в повній мірі відповідає вимогам менеджерів щодо визначення істинного положення фінансового стану підприємств. За даними вітчизняних і зарубіжних економістів, нематеріальні активи на сьогодні відіграють значну роль у формуванні вартості підприємства. В свою чергу, це потребує поглибленого вивчення проблем їх обліку, аналізу, формування інформаційного забезпечення з метою ефективного їх використання у господарській діяльності підприємства. З огляду на це, наявність та використання нематеріальних активів (далі – НМА) є важливими напрямками управлінського обліку, пов'язаними з можливістю підвищення ефективності системи управління конкурентоспроможністю продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Зазначене актуалізує проведення досліджень з удосконалення методики аналізу НМА для ефективного функціонування обліково-аналітичної системи підприємства, що загалом має і загальносуспільне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й практичні питання аналізу нематеріальних активів підприємств досліджували в своїх працях провідні вітчизняні і зарубіжні економісти, такі як: С. І. Шкарабан [9], Т. А. Поджидаєва [5], А. А. Фадеева, Е. М. Сорокіна [6], А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін [8], І. Д. Лазаришина [3], Є. В. Мних [4], М. Г. Чумаченко [1], В. В. Ковальов [2] та інші. У своїх дисертаційних дослідженнях питання удосконалення аналізу НМА розкривали такі вітчизняні економісти, як: І. А. Бігдан (2003 р.), М. Д. Равшавдех Абдель-Вахаб (2004 р.), Т. В. Польова (2006 р.), С. В. Шульга (2006 р.), В. П. Денис (2007 р.), Ю. В. Писаренко (2009 р.), О. В. Сизоненко (2010 р.), О. В. Вакун (2013 р.), М. В. Плекан (2013 р.), В. С. Шелест (2014 р.), Ю. А. Судин (2017 р.), В. М. Дибба (2017 р.), Ю. А. Гороховець (2018 р.).

Проте, незважаючи на значний доробок і високий науковий рівень досліджень стосовно зазначеної проблеми, чимало аспектів методики аналізу нематеріальних активів потребують проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення, систематизація і удосконалення методичних підходів, які необхідно враховувати під час проведення аналізу нематеріальних активів підприємств. Для досягнення мети було поставлено наступні завдання: виокремити етапи проведення аналізу НМА і дати їх характеристику; виявити фактори, які негативно впливають на проведення аналізу НМА; визначити основні вимоги, які слід враховувати при проведенні аналізу ефективності використання НМА.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нематеріальні активи – складна сфера управлінської діяльності за своїми характеристиками, складом, рівнем впливу на результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємства. Вивчення сучасних теоретичних і практичних наукових розробок у сфері аналізу НМА вказує на доволі широкий сучасний інструментарій аналізу й оцінювання економічної ефективності НМА, а також велику кількість інструментів та методик. На основі показників фінансової звітності аналіз НМА доцільно спрямувати за напрямками, узагальненими на рис. 1.

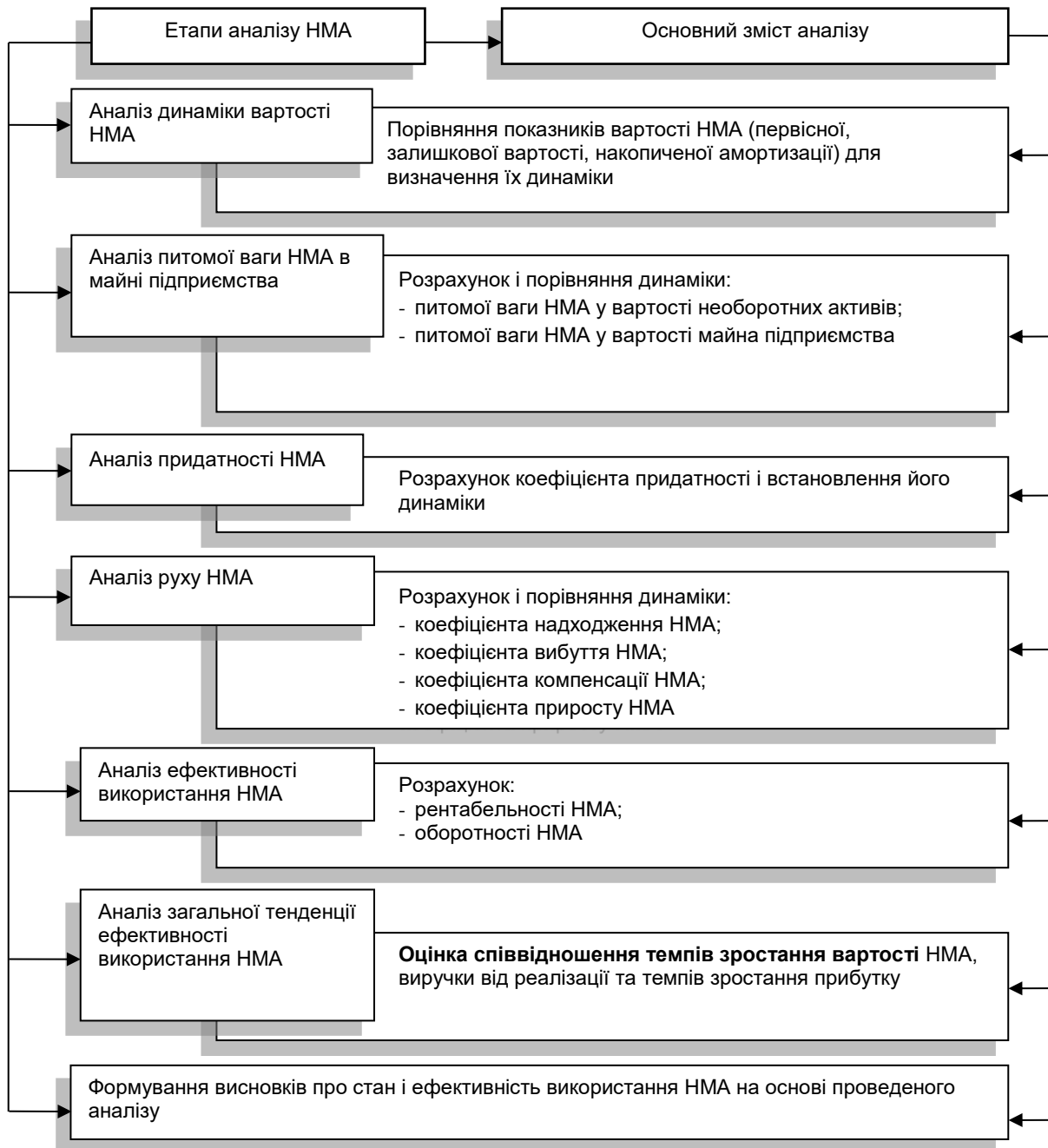

Рис. 1. Етапи проведення аналізу НМА підприємства їх загальна характеристика на основі показників фінансової звітності

Джерело: сформовано авторами

Одним із першочергових напрямів аналізу НМА є оцінювання нематеріальних активів як складової майна підприємства, що дасть змогу сформуванню чіткого уявлення про стан і використання НМА у діяльності суб'єктів господарювання.

Проведення аналізу НМА потребують підприємства різних видів економічної діяльності, але в цій статті викладено методику аналізу НМА на прикладі підприємств харчової промисловості Вінницької області. Харчова промисловість має стратегічне значення для держави та членів суспільства та особливого значення її діяльність набуває під час різних кризових явищ. Для оцінювання стану нематеріальних активів як складової майна досліджено 8 провідних підприємств харчової промисловості Вінницької області і визначено динаміку їх зміни.

Аналіз НМА проведений на основі даних, наведених на офіційних сайтах підприємств та в їхній фінансовій звітності, даних незалежних консалтингових агентств. Згідно з даними Головного управління статистики у Вінницькій області за 2018 р., індекс виробництва промислової продукції у харчовій промисловості, порівнюючи з аналогічним періодом 2017 р., зріс на 7,4% та становить 107,4% [7], що вказує на активний динамічний розвиток цього сегмента економіки.

У результаті дослідження вартості НМА на підприємствах згруповано показники, що наведені на рис. 2.

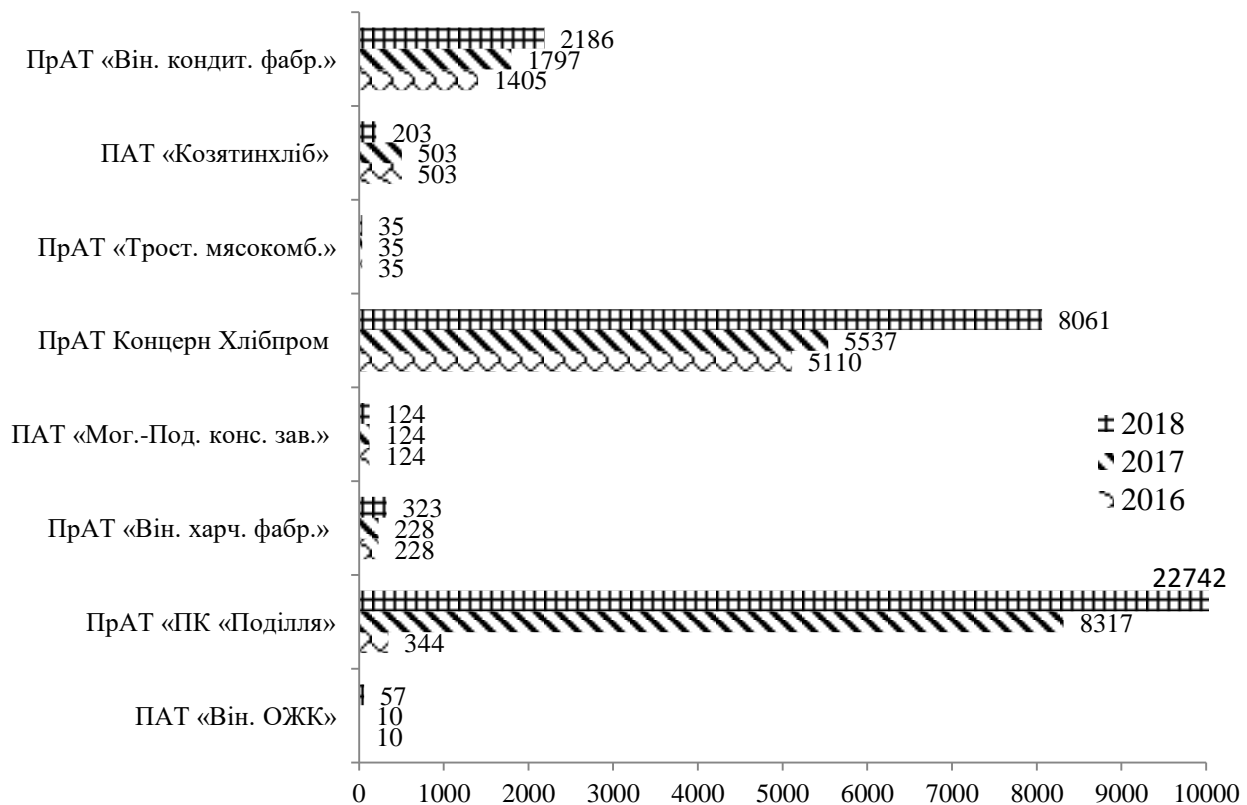

Рис. 2. Динаміка первісної вартості НМА підприємств харчової промисловості за 2016–2018 рр., тис. грн

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності підприємств

Отже, станом на кінець 2018 р. за показниками балансової вартості найбільше НМА зосереджено в ПрАТ «ПК «Поділля»» (22742 тис. грн), на другому місці – ПрАТ «Концерн Хлібпром» (8061 тис. грн).

Звертає увагу обставина, що у 2018 р. значно зросла вартість нематеріальних активів в ПрАТ «ПК «Поділля»» – на 14214 тис. грн (з 8317 тис. грн у 2017 р. до 22742 тис. грн у 2018 р.). Найменшим обсягом нематеріальних активів володіє ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат» – 35 тис. грн.

Зростання вартості НМА простежується майже на всіх досліджуваних підприємствах. Найбільш позитивну динаміку за первісною вартістю за період 2016–2018 рр. показує ПрАТ «ПК «Поділля»» – 6611,1% та ПАТ «Вінницький ОЖК» – 900%. На інших підприємствах зміни не відбулися (ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод» та ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»). ПАТ «Козятин Хліб» взагалі демонструє зниження первісної та залишкової вартості НМА (59,6% та 62,7%) та зростання накопиченої амортизації (185,4%).

За наведеними показниками неможливо зробити висновок щодо суттєвості частки НМА у складі майна суб'єктів господарювання. Для того, щоб оцінити, наскільки значними є нематеріальні активи в майні підприємства, доцільно розглянути показники динаміки питомої ваги вартості НМА досліджених підприємств у загальній вартості майна та у вартості необоротних активів.

Величина нематеріальних активів у складі майна і необоротних активів, за даними фінансової звітності, є доволі незначною. На ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод» вона становить десяту частину відсотка, а на ПАТ «Вінницький ОЖК» – десятитисячні частини відсотку. Лише в ПрАТ «ПК «Поділля» та ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика» частка нематеріальних активів у вартості майна і необоротних активів перебуває у межах 1–2%. Найбільша питома вага НМА у вартості необоротних активів на початку досліджуваного періоду зафіксована на ПАТ «Козятинхліб» – майже 2,5%, але вона знизилась до 0,5%. На ПрАТ «Концерн Хлібпром» вона, в середньому, становить третю частину відсотка, а на ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика» – соту частину відсотка. На ПАТ «Тростянецький м'ясокомбінат» залишкова вартість НМА не фіксується. Графічно порівняння питомої ваги НМА в майні цих підприємств зображено на рис. 3.

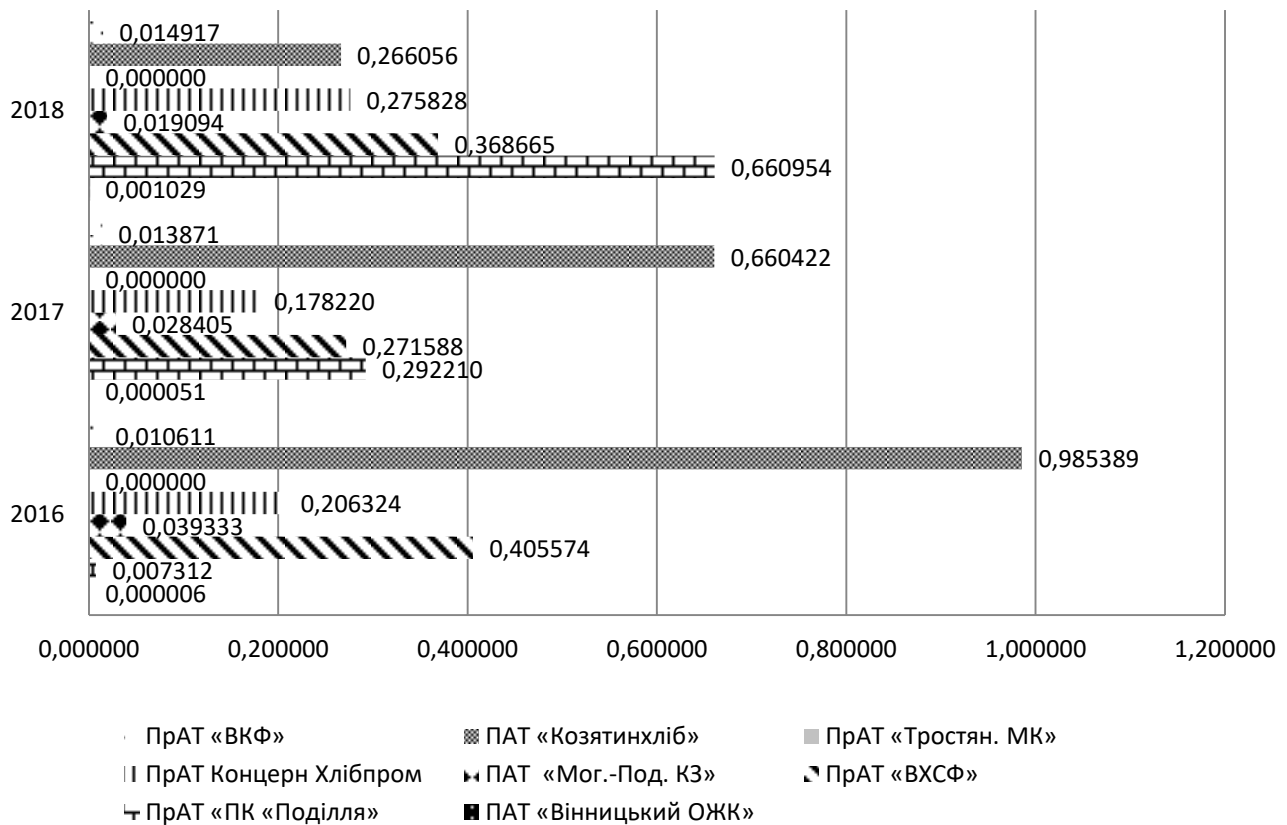

Рис. 3. Питома вага НМА в майні підприємств харчової промисловості Вінницької області за період 2016–2018 рр., %

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності підприємств

Зроблений висновок, на основі показників фінансової звітності, суперечить господарській практиці. Нині багато підприємств, а також і ті, що аналізуються, мають значні обсяги реалізації та високу вартість ринкових активів, що свідчить про суттєву частку нематеріальної складової їхнього капіталу. Втім, показники фінансової звітності відображають іншу картину, що вказує на невідповідність балансової вартості НМА їхній реальній цінності.

Така невідповідність є результатом недосконалої системи оцінювання та обліку об'єктів НМА, що застосовуються на практиці. Загалом опитування головних бухгалтерів підприємств вказує на те, що створення нових технологій, впровадження інформаційних систем та технологій, розширення бізнесу на досліджуваних підприємствах зумовлено широким використанням НМА, що підвищує вартість бізнесу. Графічно інформація щодо порівняння показника придатності НМА на досліджуваних підприємствах наведена на рис. 4.

На трьох підприємствах (ПАТ «Вінницький ОЖК», ПрАТ «ПК «Поділля», ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика») показник придатності варіюється в межах 50–100%. Низькі значення коефіцієнта придатності (~ 25–50%) і відповідно високі значення нарахованої амортизації характерні для ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод», ПрАТ «Концерн Хлібпром», ПАТ «Козятинхліб» та ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика». Щодо ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат», то показник

придатності взагалі нульовий, оскільки у фінансовій звітності ПрАТ НМА показані як повністю амортизовані за 2016–2018 рр. Водночас у ПАТ «Вінницький ОЖК» та ПрАТ «ПК «Поділля» простежується підвищення значення показника придатності, що свідчить про збільшення обсягів НМА та рівня їхнього використання.

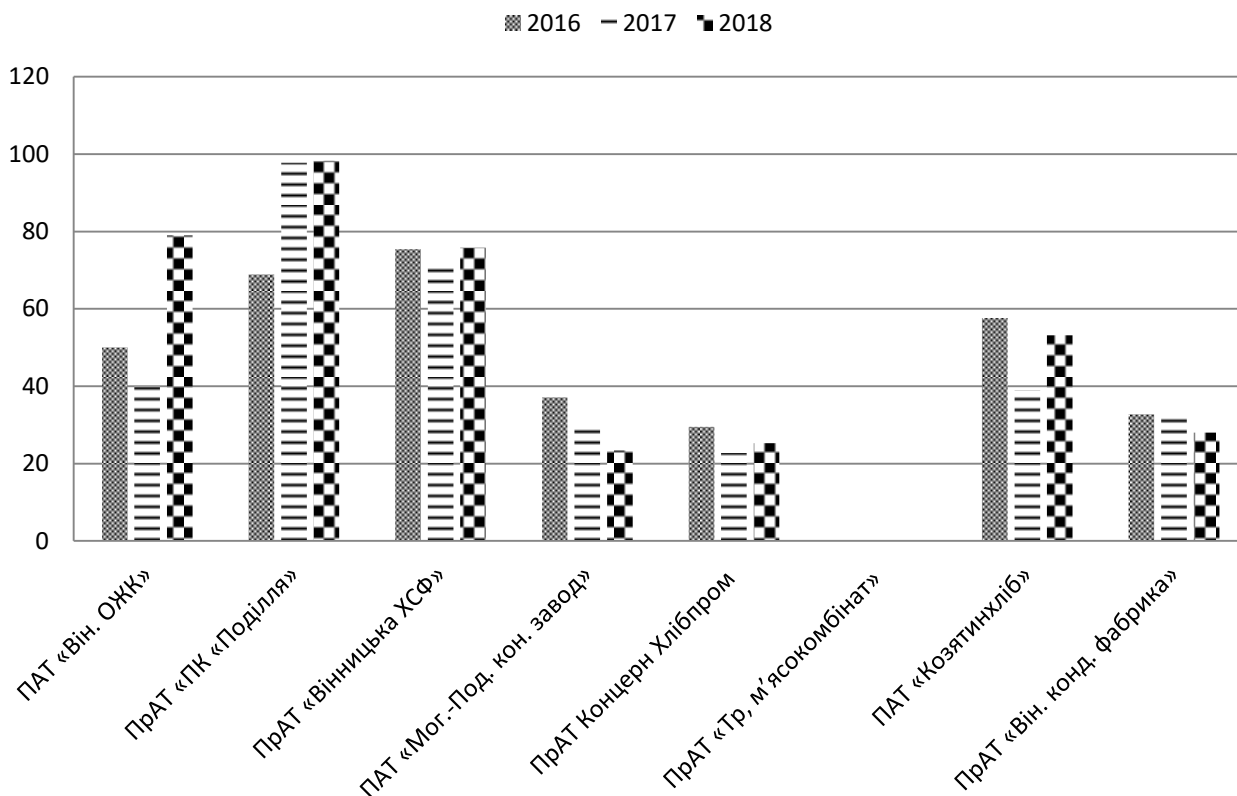

Рис. 4. Придатність НМА підприємств харчової промисловості Вінницької області за період 2016–2018 рр., %

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності підприємств

Для детального аналізу використання НМА необхідна інформація ф. № 5 «Примітки до річної фінансової звітності». У розділі I Приміток розшифровуються дані про НМА підприємства і гудвіл, які наводяться у рядках 1000–1002 і у додатковій статті 1050 форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Аналіз даних ф. № 5 досліджуваних підприємств харчової промисловості показує, що майже всі підприємства із зазначених груп НМА використовують: права користування природними ресурсами (ПрАТ «ПК «Поділля», ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод») та права на комерційні позначення (ПАТ «Вінницький ОЖК», ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика»).

Важливим напрямом аналізу нематеріальних активів є дослідження руху нематеріальних активів, що характеризують такі показники:

– коефіцієнт надходження – дає змогу встановити інтенсивність надходження нематеріальних активів, яка обчислюється як відношення вартості нематеріальних активів, що надійшли за звітний період, до їх первісної вартості на кінець періоду;

– коефіцієнт вибуття – характеризує інтенсивність вибуття нематеріальних активів зі сфери виробництва та розраховується як вартість нематеріальних активів, що вибули за звітний період, до їх вартості на початок цього ж періоду;

– коефіцієнт компенсації вибуття – показує інтенсивність процесу заміщення нематеріальних активів, які вибули, та визначається як відношення нематеріальних активів, що надійшли за звітний період, до тих, що вибули;

– коефіцієнт приросту – характеризує рівень приросту нематеріальних активів за звітний період і розраховується як відношення вартості приросту нематеріальних активів до їх вартості на початок періоду [6, с. 132].

Джерелом даних для розрахунку цих показників є ф. № 5 «Примітки до фінансової звітності». Показники руху нематеріальних активів досліджуваних підприємств представлені в табл. 1. За результатами аналізу даних визначено стан інтенсивності заміщення нематеріальних активів на досліджуваних підприємствах. Отже, позитивні та стабільні показники інтенсивності надходження нематеріальних активів, які більші ніж інтенсивність їх вибуття, зафіксовано на ПрАТ «ПК «Поділля», ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика» та ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика».

Таблиця 1

Показники руху НМА підприємств харчової промисловості Вінницької області за період 2016–2018 рр.

Показники	Роки			Темп росту, %		
	2016	2017	2018	2017/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016
1. ПАТ «Вінницький ОЖК»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,09	0,07	0,11	77,78	157,14	122,22
Коефіцієнт вибуття НМА	0,14	0,23	0,10	164,29	43,48	71,43
Коефіцієнт компенсації	0,64	0,30	1,10	47,34	361,43	171,11
Коефіцієнт приросту	-0,05	-0,16	0,01	(3,2 раза)	x	x
2. ПрАТ «ПК «Поділля»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,83	0,95	0,63	114,46	66,32	75,90
Коефіцієнт вибуття НМА	0,45	0,81	0,44	180,00	54,32	97,78
Коефіцієнт компенсації	1,84	1,17	1,43	63,59	122,22	77,72
Коефіцієнт приросту	0,38	0,14	0,19	36,84	135,71	50,00
3. ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,42	0,54	0,31	128,57	57,41	73,81
Коефіцієнт вибуття НМА	0,35	0,48	0,28	137,14	58,33	80,00
Коефіцієнт компенсації	1,20	1,13	1,11	93,75	98,41	92,26
Коефіцієнт приросту	0,07	0,06	0,03	85,71	50,00	42,86
4. ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,32	0,24	0,21	75,00	87,50	65,63
Коефіцієнт вибуття НМА	0,24	0,29	0,23	120,83	79,31	95,83
Коефіцієнт компенсації	1,33	0,83	0,91	62,07	110,33	68,48
Коефіцієнт приросту	0,08	-0,05	-0,02	x	(40,0)	x
5. ПрАТ Концерн Хлібпром						
Коефіцієнт надходження НМА	0,46	0,51	0,31	110,87	60,78	67,39
Коефіцієнт вибуття НМА	0,31	0,39	0,4	125,81	102,56	129,03
Коефіцієнт компенсації	1,48	1,31	0,78	88,13	59,26	52,23
Коефіцієнт приросту	0,15	0,12	-0,09	80,00	x	x
6. ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»						
Коефіцієнт надходження НМА	0	0	0	x	x	x
Коефіцієнт вибуття НМА	0	0	0	x	x	x
Коефіцієнт компенсації	0	0	0	x	x	x
Коефіцієнт приросту	0	0	0	x	x	x
7. ПАТ «Козятинхліб»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,07	0,09	0,06	128,57	66,67	85,71
Коефіцієнт вибуття НМА	0,12	0,07	0,08	58,33	114,29	66,67
Коефіцієнт компенсації	0,58	1,29	0,75	220,41	58,33	128,57
Коефіцієнт приросту	-0,05	0,02	-0,02	x	x	(40,00)
8. ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика»						
Коефіцієнт надходження НМА	0,12	0,18	0,26	150,00	144,44	216,67
Коефіцієнт вибуття НМА	0,07	0,06	0,16	85,71	266,67	228,57
Коефіцієнт компенсації	1,71	3,00	1,63	175,00	54,17	94,79
Коефіцієнт приросту	0,05	0,12	0,1	240,00	83,33	200,00

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності підприємств

Децо нижчі показники коефіцієнтів компенсації має ПрАТ «Концерн Хлібпром». Коливання цього показника в гіршу сторону відмічено на ПАТ «Вінницький ОЖК», ПАТ «Могилів-Подільський

консервний завод» та ПАТ «Козятинхліб», що вказує на перевагу негативних тенденцій інтенсивності вибуття нематеріальних активів. Рух НМА на ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат» відсутній.

Рівень коефіцієнта компенсації пов'язаний з рівнем коефіцієнта приросту нематеріальних активів, що підтверджується їх однаковою динамікою на досліджуваних підприємствах. Також, при аналізі коефіцієнтів компенсації і приросту слід урахувувати обсяги НМА, якими оперує підприємство, що впливає на формування висновків за результатами аналізу.

Оскільки надходження нематеріальних активів на підприємство відбувається з метою отримання економічної вигоди від їх використання, важливою є оцінка ефективності використання нематеріальних активів, яка проведена на основі фінансової звітності досліджуваних підприємств.

Науковці А. Д. Шеремет і Р. С. Сайфулін запропонували ефективність використання нематеріальних активів підприємства оцінювати з урахуванням їх впливу на підвищення обсягів реалізації, зниження виробничих витрат, зростання результатів господарської діяльності, зростання прибутку, покращення фінансового стану підприємства [8, с. 127].

Рентабельність нематеріальних активів ($R_{нма}$) пропонується розраховувати за загальноприйнятою формулою рентабельності капіталу:

$$R_{нма} = \frac{P}{НМА} \times 100, \quad (1)$$

де P – прибуток діяльності підприємства, тис. грн;
 $НМА$ – вартість нематеріальних активів.

Для узгодження рентабельності з оборотністю попередня формула рентабельності нематеріальних активів була перетворена в наступний вигляд:

$$R_{нма} = \frac{P}{N} \times \frac{N}{НМА} \times 100, \quad (2)$$

де N – виручка від реалізації продукції та послуг підприємства, тис. грн;

$\frac{P}{N}$ – рентабельність продажів за період;

$\frac{N}{НМА}$ – оборотність нематеріальних активів за період [8].

Таким чином, згідно з попередніми формулами на досліджуваних підприємствах рентабельність нематеріальних активів може зрости за рахунок збільшення оборотності і зростання рентабельності продажу.

В табл. 2 наведено результати дослідження рентабельності нематеріальних активів і їхню динаміку за даними фінансової звітності досліджуваних підприємств.

Таблиця 2

Показники ефективності НМА підприємств харчової промисловості Вінницької області за період 2016–2018 рр., %

Показники	Роки			Темп росту, %		
	2016	2017	2018	2017/ 2016	2018/ 2017	2018/ 2016
1	2	3	4	5	6	7
1. ПАТ «Вінницький ОЖК»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	9	10	33,5	111,0	3,4 раза	3,7 раза
Виручка від продажу, тис. грн	3477999	3610471	2541681	104,0	70,0	73,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	387	-72667	-97084	x	134,0	x
Коефіцієнт рентабельності НМА	43,00	-7266,70	-2898,03	x	(40,0)	x
Коефіцієнт оборотності НМА	386444,33	361047,10	75871,07	93,0	21,0	20,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	1,11	-0,0201	-0,0382	x	(190,0)	x
2. ПрАТ «ПК «Поділля»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	299	4330,5	15529,5	14,5 раза	3,5 раза	51,9 раза
Виручка від продажу, тис. грн	2838004	1724474	2526600	61,0	147,0	89,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	294379	213803	290077	73,0	136,0	99,0
Коефіцієнт рентабельності НМА	984,55	49,37	18,68	5,0	38,0	2,0
Коефіцієнт оборотності НМА	9491,65	398,22	162,70	4,0	41,0	2,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,10	0,12	0,11	120,0	93,0	111,0

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
3. ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	91	124	124	136,0	100,0	136,0
Виручка від продажу, тис. грн	101390	128500	152615	127,0	119,0	151,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	7000	7376	7806	105,0	106,0	112,0
Коефіцієнт рентабельності НМА	76,92	59,48	62,95	77,0	106,0	82,0
Коефіцієнт оборотності НМА	1114,18	1036,29	1230,77	93,0	119,0	110,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,07	0,06	0,05	83,0	89,0	74,0
4. ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	91	124	124	136,0	100,0	136,0
Виручка від продажу, тис. грн	152630	188458	325650	123,0	173,0	2,1 раза
Чистий прибуток продажу, тис. грн	2958	726	-1688	25,0	x	x
Коефіцієнт рентабельності НМА	32,51	5,85	-13,61	18,0	x	x
Коефіцієнт оборотності НМА	1677,25	1519,82	2626,21	91,0	173,0	157,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,02	0,0039	-0,01	20,0	x	x
5. ПрАТ Концерн Хлібпром						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	456,5	503	353	110,0	70,0	77,0
Виручка від продажу, тис. грн	965463	1078053	1267439	112,0	118,0	131,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	-799	2651	12895	x	4,9 раза	x
Коефіцієнт рентабельності НМА	-1,75	5,27	36,53	x	6,9 раза	x
Коефіцієнт оборотності НМА	2114,92	2143,25	3590,48	101,0	168,0	170,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	- 8,28	0,0024	0,01	x	4,1 раза	x
6. ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	23,5	35	35	149,0	100,0	149,0
Виручка від продажу, тис. грн	19641	12049	11081	61,0	92,0	56,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	4071	-22963	-11151	x	(49,0)	x
Коефіцієнт рентабельності НМА	173,23	-656,09	-318,60	x	(49,0)	x
Коефіцієнт оборотності НМА	835,79	344,26	316,60	0,41	92,0	38,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,21	-1,91	-1,01	x	(53,0)	x
7. ПАТ «Козятинхліб»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	456,5	503	353	110,0	70,0	77,0
Виручка від продажу, тис. грн	55758	66875	60796	120,0	91,0	109,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	-4247	-1354	-2192	(32,0)	(162,0)	(52,0)
Коефіцієнт рентабельності НМА	-9,30	-2,69	-6,21	(29,0)	(2,3 разів)	(67,0)
Коефіцієнт оборотності НМА	12,61	132,95	172,23	109,0	130,0	141,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	-0,74	-0,02	-0,04	(27,0)	(178,0)	(47,0)
8. ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика»						
Середньорічна вартість НМА, тис. грн	1312,5	1601	1991,5	122,0	124,0	152,0
Виручка від продажу, тис. грн	884341	913705	1199526	103,0	131,0	136,0
Чистий прибуток продажу, тис. грн	2971	3595	4237	121,0	118,0	143,0
Коефіцієнт рентабельності НМА	2,26	2,25	2,13	99,0	95,0	94,0
Коефіцієнт оборотності НМА	673,78	570,71	602,32	85,0	106,0	89,0
Коефіцієнт рентабельності продажу	0,0034	0,0039	0,0035	115,0	90,0	103,0

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності підприємств

Як видно з даних табл. 2, оборотність і рентабельність нематеріальних активів за період з 2016 р. по 2018 р. має позитивні значення на ПрАТ «ПК «Поділля» та ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика». Негативні показники рентабельності НМА зафіксовано на ПАТ «Вінницький ОЖК», ПАТ «Козятинхліб» і ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат».

Основними факторами росту рентабельності НМА є: збільшення прибутковості, підвищення рентабельності продажу та прискорення оборотності нематеріальних активів. Разом з тим даний аналіз має недолік у зв'язку із тим, що високі показники рентабельності і оборотності НМА пов'язані з їх низькою питомою вагою у вартості майна підприємства. Узагальнені показники ефективності використання нематеріальних активів підприємства, обмежуються кількістю даних фінансової звітності.

Значно покращити якість фінансового аналізу ефективності використання НМА необхідно через дослідження частки доходу та частки чистого прибутку, який підприємства отримали від використання нематеріальних активів.

Також заслуговує на увагу підхід до аналізу ефективності використання нематеріальних активів, що запропонований економістом Т. А. Пожидаєвою. Нею зазначено, що для визнання ефективності використання нематеріальних активів повинні виконуватися наступні умови:

$$Tr^{HMA} < Tr^N < Tr^P, \quad (3)$$

де Tr^{HMA} – темп росту вартості нематеріальних активів;

Tr^N – темп росту виручки від реалізації товарів, продукції, робіт та послуг;

Tr^P – темп росту прибутку [5, с. 180].

На основі співвідношення темпів росту вартості нематеріальних активів, виручки від реалізації та прибутку, необхідних для оцінки ефективності використання нематеріальних активів, розвинено думку науковця через встановлення відповідного рівня ефективності, що закріплено за визначеними співвідношеннями (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка співвідношення темпів росту вартості НМА, виручки від реалізації, темпів росту прибутку

Рівень ефективності використання НМА	Оцінка
Ефективне використання НМА	$Tr^{HMA} < Tr^N < Tr^P$
Умовно ефективне використання НМА	$Tr^{HMA} < Tr^N > Tr^P$; $Tr^{HMA} > Tr^N < Tr^P$
Неефективне використання НМА	$Tr^{HMA} > Tr^N > Tr^P$

Джерело: сформовано і доповнено на основі [5]

На основі співвідношень, наведених в табл. 4, проаналізовано ефективність використання нематеріальних активів за даними фінансової звітності досліджуваних підприємств (табл. 4).

Таблиця 4

Співвідношення темпів росту вартості НМА, виручки від реалізації, прибутку підприємств харчової промисловості Вінницької області за період 2016–2018 рр.

Підприємство	Роки	Tr^{HMA}	Співвідношення	Tr^N	Співвідношення	Tr^P	Ефективність використання НМА
1	2	3	4	5	6	7	8
ПАТ «Вінницький олієжировий комбінат»	2017/2016	111,0	>	104,0	>	x	Неефективно
	2018/2017	3,4 раза	>	70,0	>	(134,0)	Неефективно
ПрАТ «ПК «Поділля»	2017/2016	14,5 раза	>	61,0	<	73,0	Умовно ефективно
	2018/2017	3,5 раза	>	147,0	>	136,0	Неефективно
ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика»	2017/2016	136,0	>	127,0	>	105,0	Неефективно
	2018/2017	100,0	<	119,0	>	106,0	Умовно ефективно
ПАТ «Могилів Подільський консервний завод»	2017/2016	136,0	>	123,0	>	25,0	Неефективно
	2018/2017	100,0	<	173,0	>	x	Умовно ефективно
ПрАТ «Концерн Хлібпром»	2017/2016	110,0	<	112,0	>	x	Умовно ефективно
	2018/2017	70,0	<	118,0	<	4,9 раза	Ефективно

продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8
ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат»	2017/ 2016	149,0	>	61,0	>	x	Неефективно
	2018/ 2017	100,0	>	92,0	>	(49,0)	Неефективно
ПАТ «Козятинхліб»	2017/ 2016	110,0	<	120,0	>	32,0	Умовно ефективно
	2018/ 2017	70,0	<	91,0	>	(162,0)	Умовно ефективно
ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика»	2017/ 2016	122,0	>	103,0	<	121,0	Умовно ефективно
	2018/ 2017	124,0	<	131,0	>	118,0	Умовно ефективно

Джерело: розраховано на основі фінансової звітності підприємств

Аналіз даних табл. 4 свідчить, що згідно з цією методикою неефективне використання НМА зафіксовано на ПАТ «Вінницький олієжировий комбінат» та ПрАТ «Тростянецький м'ясокомбінат». Такі підприємства, як ПАТ «Козятинхліб», ПАТ «Концерн Хлібпром» та ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика» за результатами співвідношення темпів зростання відповідних показників ефективно або умовно ефективно використовують НМА. Дана методика є недосконалою, що можна підтвердити на прикладі ПрАТ «ПК «Поділля», яке згідно з нею визнано умовно ефективним та неефективним. Це підприємство за попереднім аналізом НМА має зростаючу питому вагу НМА в майні підприємства, зростаючий і найвищий рівень придатності НМА серед усіх досліджуваних підприємств, достатній рівень показників компенсації, приросту, рентабельності і оборотності НМА (рис. 2, 3, 4; табл. 1, 2).

Зазначену вище методику можна використовувати для аналізу загальної тенденції ефективності використання НМА з метою підтримання співвідношення темпів росту відповідних показників на підприємстві ($Tr^{HMA} < Tr^N < Tr^P$) на необхідному рівні. Логічно її використовувати тільки враховуючи інші показники ефективності і стану НМА, що розкриті в статті.

Використання НМА можна вважати ефективним, якщо протягом визначеного періоду їх рівень зростає при достатній величині питомої ваги НМА в майні підприємства, яка відповідає реальній наявності НМА. При цьому ефективність НМА підтверджується позитивними показниками і тенденціями придатності, компенсації, приросту, рентабельності і оборотності. За умови, що зазначені показники зафіксовані на основі більших темпів зростання виручки від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг та темпів зростання прибутку. Однією із найголовніших умов об'єктивного аналізу НМА є реальне відображення цих активів у фінансовій звітності.

Відображення в балансі підприємства частки НМА і динаміки в сторону її зростання надає низку переваг, а саме: загальне збільшення балансової вартості підприємства сприяє його інвестиційній привабливості; збільшує частку чистих активів, що є важливим показником і на сьогодні, у зв'язку із виконанням положень Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII, впливає на укладання договірних відносин між суб'єктами господарювання. У результаті наявності НМА на підприємстві виникає потреба в нарахуванні амортизації на них, що зменшує податок на прибуток і впливає на показники фінансової стійкості. Разом із цим, необ'єктивно завищена вартість НМА може призводити до зниження показників поточної ліквідності і уповільнення оборотності сукупного капіталу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного дослідження виокремлено послідовні етапи аналізу НМА через визначення таких показників: динаміки вартості; питомої ваги НМА в майні підприємства; придатності; руху; ефективності використання; загальної тенденції ефективності використання. Проведено аналіз НМА на основі показників фінансової звітності восьми провідних підприємств харчової промисловості Вінницької області. На цих підприємствах первісна вартість НМА коливається від 22742 тис. грн до 35 тис. грн. Величина питомої ваги НМА у складі майна підприємства є доволі низькою – від 0,001029% до 2,5%. Показник придатності НМА – від 0 до майже 100%. Загалом, простежується збільшення обсягів НМА та рівня їхнього використання на цих підприємствах. Недоліком аналізу показників рентабельності і оборотності НМА є те, що їх високі значення отримуються через низьку питому вагу НМА у вартості майна підприємства.

Використання НМА слід вважати ефективним, якщо виконуються такі вимоги: показники їх обсягу в фінансовій звітності є об'єктивними; при достатній величині питомої ваги НМА в майні підприємства протягом періоду їх рівень зростає; показники придатності, компенсації, приросту, рентабельності і оборотності і їх динаміка є позитивними; для встановлення загальної тенденції ефективності використання НМА підтримується співвідношення темпу зростання вартості НМА на нижчому рівні, ніж темпів зростання виручки від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг та прибутку.

Література

1. Економічний аналіз : навч. посібник / Болюх М. А., Бурчевський В. З., Горбаток М. І. та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2003. 556 с.
2. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва : Финансы и статистика, 2002. 560 с.
3. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика : моногр. Рівне : НУВГП, 2005. 369 с.
4. Мних Є. До питання визначення методологічних рівнів економічного аналізу. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 360-362.
5. Пожидаева Т. А. Анализ финансовой отчетности. Москва : КНОРУС, 2007. 320 с.
6. Фадеева А. А., Сорокина Е. М. Нематериальные активы: признание, оценка, учет и анализ. Иркутск : БГУЭП, 2011. 209 с.
7. Харчова та переробна промисловість Вінниччини. URL: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/16374-kharchova-ta-pererobna-promyslovist-vinnychchynu-2> (дата звернення: 02.02.2021).
8. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Методика финансового анализа. Москва : ИНФРА-М, 1995. 176 с.
9. Шкарабан С. І., Лазаришина І. Д. Концептуальні засади історії розвитку економічного аналізу. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 1. С. 9-18.

References

1. Boliukh, M.A., Burchevskiy, V.Z., Horbatok, M.I. et al. (2003), *Ekonomichniy analiz* [Economic analysis], tutorial, 2nd edition, KNEU, Kyiv, Ukraine, 556 p.
2. Kovalev, V.V. (2002), *Finansovyy analiz: metody i protsedury* [Financial analysis: methods and procedures], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 560 p.
3. Lazaryshyna, I.D. (2005), *Ekonomichniy analiz v Ukraini: istoriia, metodolohiia, praktyka* [Economic analysis in Ukraine: history, methodology, practice], monograph, NUVHP, Rivne, Ukraine, 369 p.
4. Mnykh, Ye. (2010), "On the question of determining the methodological levels of economic analysis", *Ekonomichniy analiz*, Iss. 6, pp. 360-362.
5. Pozhidaeva, T.A. (2007), *Analiz finansovoy otchetnosti* [Analysis of financial statements], KNORUS, Moscow, Russia, 320 p.
6. Fadeeva, A.A. and Sorokina, E.M. (2011), *Nematerialnye aktivy: priznanie, otsenka, uchet i analiz* [Intangible assets: recognition, measurement, accounting and analysis], BGUEP, Irkutsk, Russia, 209 p.
7. "Food and processing industry of Vinnytsia region", available at: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/16374-kharchova-ta-pererobna-promyslovist-vinnychchynu-2> (access date February 02, 2021).
8. Sheremet, A.D. and Sayfulin, R.S. (1995), *Metodika finansovogo analiza* [Financial analysis technique], INFRA-M, Moscow, Russia, 176 p.
9. Shkaraban, S.I. and Lazaryshyna, I.D. (2011), "Conceptual principles of the history of economic analysis", *Ekonomichniy analiz*, Iss. 1, pp. 9-18.